

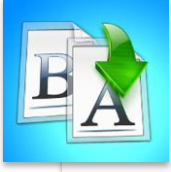
ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI

ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ

ATA-AÖF

İÇİNDEKİLER

- Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Süreci
- Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci
- Demokrat Parti'nin İktidar Yılları
- 1960 Askeri Darbesi ve Demokrat Parti İktidarının Sonu

ATATÜRK İLKELERİ ve İNKILAP TARİHİ

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Türk demokrasi tarihinde Demokrat Parti'nin kurulma sürecini öğreneceksiniz.
 - CHP ve DP arasındaki ilişkileri değerlendirebileceksiniz.
 - Dörtlü Takrir'in Türk siyasal tarihi açısından önemini anlayacaksınız.
 - Demokrat Parti'nin iç ve dış politikaları hakkında bilgi edineceksiniz.
 - Türk demokrasi tarihinde yaşanan 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'ne giden yolu kavrayacaksınız.

ÜNİTE

12

TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1930'lardan II. Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar geçen sürede tek partili sistem ve uygulamaları en fazla CHP ve onun lideri İsmet İnönü'yü yıpratmıştı. Gerek inkılaplar gerekse sosyo-ekonomik problemler, halkın önemli bir kesiminde sisteme olan güveni de olumsuz etkilemişti.

Sistemin unsurları olan asker, bürokrat, kentli ve büyük toprak sahipleri ülkenin nimetlerinden azami ölçüde faydalanırken halkın % 80'ini oluşturan köylü kesiminin sosyo-ekonomik durumu hiç de iç açıcı görünmüyordu. Mesela modernleşmenin en önemli göstergelerinden sayılabilecek elektrik kullanma oranı % 3 civarındaydı. Tek Parti Dönemi'nde; vergi tahsildarları, jandarmanın uygulamaları ve katı laiklik faaliyetleri halk arasındaki var olan samimi duyguları iyice sarsmıştı. Halkın önemli bir kesimi tek partili yönetime karşı mesafeli olmaya başlamış, daha önceki iyi niyetli yaklaşımlar dağılmış, yerini tahammülsüzlüğe bırakmıştı. Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz'in; "Bölge halkı açlıktan ot yemek zorunda kalmıştır" sözleri büyük yankılar uyandırmıştı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ise bu gerçeği ve ülke yönetiminin geldiği aşamayı şu sözleriyle dile getirmiştir: "Bu gibiler de hani parmakla sayılamayacak kadar çoğalmıştı. Zeytinyağı piyasasını inhisarı altına alan bakan mı istersiniz; karaborsacıları koruyan vali, umum müdür ve saire mi istersiniz, o devirde bunların her köşe başında size sırttıklarını görebilirdiniz. Bu yüzden memleket öylesine bir ekonomik buhran içine düşmüştü ki, bir lokma has ekmekten, bir avuç şekerden tutun da bir kilo çiviye kadar bütün zaruri havayış altın pahasına elde edilebilir lüks maddeler sırasına girmiş ve geçim sıkıntısı harp hâlinde bulunan memleketlerde bile görülmeyen bir vehamet arz etmeye başlamıştı." Halk arasında ortaya çıkan bu tarz hoşnutsuzlukların faturası doğal olarak devlete olduğu kadar CHP'ye de kesilmekteydi.

İçeride dönük bu gibi problemlerin yanında II. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi değerlerin değişimi, ABD ve SSCB liderliğinde Doğu ve Batı Bloklarının kurulması yeni bir dünya düzeninin inşası çabaları, Türkiye'yi de politikalarını gözden geçirmeye mecbur etmişti. Dünya Savaşı'nın çıkmasında etkili olan faşizan politikalar, savaş sonrası büyük bir yenilgi yaşayınca Türkiye de demokratik ülkeler yanında durmayı çıkarlarına uygun gördü. Türkiye'nin bu tavrını etkileyen bir başka hadise de 1945'te SSCB'nin daha önce Türkiye ile imzaladığı dostluk ve saldırmazlık antlaşmasını tanımayacağını ilan etmesiydi. Ayrıca 1946'da Sovyetlerin Boğazlardan ve Doğu Anadolu'dan toprak taleplerini tehdit olarak algılamış, bu durum Türkiye'nin Batı Blok'una iyice yaklaşmasına ortam hazırlamıştır.

Savaş sonrası dünyanın yeniden şekillendiği blokların ortaya çıktığı bu aşamayı Türkiye dikkatle takip etmekteydi. Türkiye, 15 Ağustos 1945'te Birleşmiş Milletlere kabul edildi. Demokratik tarafı temsil ettiğini iddia eden bu örgüt, doğal olarak otoriter yönetimlerle yönetilen ülkelere karşı mesafeli duruş sergiliyordu. Bu

gerçeğe göre hareket eden Türkiye, konumunu değiştirme gereği duymaya başladı. Ve bunun ilk adımını da 19 Mayıs 1945'te İsmet İnönü'nün yeni mesajlarıyla attı. İnönü, "Gençliğe Hitap" konuşmasında ülkede vicdan, örgütlenme, özgürleşme ve demokrasi vurgusu yaparak şunları ifade etti: "Memleketimizi siyasi idaresi Cumhuriyetle kurulan halk iradesinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla gelişmeye devam edecektir. Harp zararlarının ihtiyatlı tedbirlerce lüzum gösteren darlıkları kalkıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş bir ölçüde hüküm sürecektir."

Bu mesaj ülkede çok partili hayata yeniden geçilebileceğinin ilk işaretiydi. İnönü, bu görüşlerini 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılışında verdiği nutkunda da tekrarladı. Burada da; "Bizim tek eksikimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır" sözleriyle değişimin sinyallerini verdi.

On beş sene boyunca tek partili otoriter anlayışla yönetilen Türkiye halkı da bu yapıdan kurtulabilmek için fırsat bekler olmuştı. İnönü'nün 19 Mayıs konuşmasından cesaret alan Nuri Demirağ ve arkadaşları Millî Kalkınma Partisi'nin kurulması için 7 Temmuz 1945'te İçişleri Bakanlığına kuruluş dilekçesini verdi. Rüştü Saraçoğlu Hükümeti bu isteği haklı buldu ve 5 Eylül 1945'te yeni partinin kuruluşu resmen gerçekleşti. Demokratikleşme sözleri kamuoyu tarafından da doğru algılanınca "asker+sivil bürokrasi+halk" koalisyonunu ifade eden CHP yönetimi de bundan etkilenecek bu yapının dağılma sürecini hızlandırdı.

DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ

Türk siyasal hayatında demokrasiye geçişlerde inişli çıkışlı süreçler 1945'ten itibaren yerini daha olumlu, gerçekçi ve somut çabalara bıraktı. "II. Dalga Demokrasisi" olarak tanımlanan bu süreçte demokrasinin en önemli unsurlarından olan farklı görüşte siyasi partilerin kurulmasının hızlanması dikkat çekiciydi. Bu süreçte kurulan en önemli parti ise Demokrat Parti idi.

CHP'nin kuruluşundan itibaren yönetimde etkin olan katmanlarla zımni bir şekilde kurduğu birliktelik, 1945'e gelindiği zaman iyice zayıflamıştı. Rejim içi muhalefet güçlenmiş ve kendini göstermeye başlamıştı. Bu durum 21 Mayıs 1945'te bütçe görüşmelerinde iyice belirgin hâle geldi. 29 Mayıs'ta yapılan bütçe oylamasında ise aleyhte oyların kullanılması CHP içinde hiç de alışık olunmayan bir durumdu. Yine Meclis görüşmelerinde bütçe açığı, fakirlik, devlet borçlarının artması, adaletsizlik gibi konular da parti içi muhalefetin kullandığı argümanlar oldu. Ancak en çok eleştiriler 17 Ocak 1945'te daha önce Atatürk zamanında gündeme gelmiş olan "Topraksız Köylüye Toprak Dağıtılmasına ve Çiftçi Ocaklarının Kurulmasına Dair Kanun Tasarısı'nın" TBMM'ye sunulmasıyla başlamıştır. Bu tasarının komisyondan geçmesinden sonra 14 Mayıs 1945'te TBMM gündemine gelmesiyle yeni bir tartışma ortamı meydana gelmişti. Bu tartışmalarda Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Cavit Oral, Damar Arıkoğlu, Emin

Sazak gibi isimler parti içi muhalefetin öncüleri olarak dikkat çekmişlerdir. Ayrıca bu sürece paralel olarak Nisan 1945'te San Francisco'da yapılan toplantıya Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına katkı sağlamak için Türkiye heyetinin de katılması Taner Timur'a göre cesaret verici bir gelişme olmuştur.

Okuma Parçası

•“DP’NİN KURULUŞ SÜRECİNİN BAŞLANGICI OLARAK GÖRÜLEN DÖRTLÜ TAKRİR”

CHP Meclis Grubu Yüksek Başkanlığına/ 7 Haziran 1945

Daha ilk kuruluşundan beri, Türkiye Cumhuriyetinin ve CHFnin en esaslı umdesini teşkil eden demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk millerinin ancak bu prensiplerin tamamıyla tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların bütün memlekette ve bilhassa partimiz mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. İşte bu kanaatlerdir ki milletçe özlenen bu amacın gerçekleştirilmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri partimizin meclis grubuna, arz ve teklif etmeyi borç bildik.

Atatürk'ün ölmez adına bağlı olan mukaddes kurtuluş savaşımızdan doğan Türkiye Cumhuriyeti, ilk Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ile dünyanın belki en demokratik anayasasını meydana getirmiş ve bu sayede gerek ferdi hürriyetleri, gerek millî murakabeyi en geniş surette sağlamak imkânlarını vermiştir.

Memleketi, Ortaçağ'dan kalma bir takım zararlı müesseselerden koruyabilmek ve irticayı kırmak maksadıyla 1925'ten sonraki yıllarda siyasî hürriyetlerin bazı takyitlere uğratıldığını biliyoruz. Lakin Türkiye Cumhuriyeti Devleri, Teşkilât-ı Esâsiye Kanununun, demokratik ruhuna daima sadık kalmış ve cumhuriyetin kurucusu Büyük Atatürk bunu tamamıyla demokratik bir şekilde ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmamıştır.

Burada, izahına lüzum görmediğimiz türlü sebeplerden dolayı muvaffakiyetsizlikle neticelenen Serbest Fırka tecrübesi bu maksatla yapılmış bir hareketti. Bu talihsiz tecrübenin uyandırdığı tepkiler neticesinde siyasî hürriyetlerin yeni bir takım tahditlere uğratıldığı inkâr edilemez Bununla beraber cumhuriyet idaresinin her şeye rağmen demokratik tekâmül yolunda ilerlediğini gösteren teşebbüslerde vardır. Büyük Millet Meclisi seçimlerinde, müstakil mebuslara gittikçe daha artacak nispette yer ayrılması tecrübesini buna bir delil olarak zikredebiliriz. İkinci Dünya Savaşı'nın belirmeye başlaması ve harp tehlikesinin memleketimizi daimi bir tehdit altında bulundurması pek tabii olarak siyasî hürriyetleri bir kat daha tahdide sebep olmuş ve bu suretle Teşkilât-ı Esâsiye Kanununun demokratik ruhundan biraz daha uzaklaşmıştı. Gerçi CHP içinde ayrıca bir müstakil grup teşkili millî murakabede tek parti usulünden doğan zararların karşılanması yolunda bir tecrübe olmakla beraber kuruluşundaki gayri tabiiilik dolayısıyla bundan da müspet bir netice alınmadığını görüyoruz.

Bütün dünyada, hürriyet ve demokrasi cereyanlarının, tam bir zafer kazandığı, demokratik hürriyetlere riayet prensibinin milletlerarası teminata bağlanmak üzere bulunduğu şu günlerde, memleketimizde de Cumhurbaşkanı'dan en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülküleri taşıdığından şüphe edilemez.

Okuma Parçası

• Uzun asırlardan beri müstakil bir devlet olarak yaşayan Türkiye'de hatta okuyup yazma bilmeyen vatandaşların bile siyasi hürriyetlerini şuurla kullanacak bir seviyede buldukları inkâr kabul edilmez bir hakikattir. Okuyup yazma bilmeyen köylüler arasında bile dünyanın en değerli idare ve siyaset adamlarını yetiştirmiş olan milletimizin bilhassa Cumhuriyet idaresinin kuruluşundan beri yapılan hamleler neticesinde bundan yirmi yıl evveline nispetle çok yüksek bir seviyeye erişmiş bulunduğu övünülecek bir gerçektir.

İşte bir taraftan iç hayatımızdaki bu mesut tekâmülün yarattığı siyasî olgunluk, diğer taraftan bugünkü medeniyet dünyasının umumî şartları daha ilk Teşkilât-ı Esâsiye Kanunumuzda hâkim olan demokratik ruhu, bugünkü siyasî hayat ve teşkilatımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği kanaatine bizi sevk etmiş bulunuyor. Bunun bir an evvel gerçekleşmesi yönündeki düşüncelerimizi şöyle hülâsa ediyoruz:

1- Millî hâkimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesinin anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamıyla uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin araması.

2- Yurttaşların siyasî hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilât-ı Esâsiye Kanunumuzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkânlarının sağlanması.

3- Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamıyla uygun bir şekilde yeniden tanzimi.

4- Muhterem milletvekilleri; arkadaşlarımızın yüksek tasviplerine sunduğumuz bu teklifimizle, daha ilk kuruluşundan beri millî hâkimiyet gayesine erişmeyi, onu gerçekleştirmeyi hedef tutan CHP'nin ve bütün Türk milletinin yüksek arzularına tercüman olduğumuza, Atatürk'ün idealine sadık kaldığımızı inanmış bulunuyoruz.

5- Cumhurbaşkanımızın 19 Mayıs 1945 tarihli nutuklarında: "Siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceği" hakkındaki fikirleri bu teklifimizin vakitsiz ve yersiz olmadığı hakkındaki inancımızı büsbütün kuvvetlendirmiştir.

Milletimizin bütün kuvvet ve iradesini temsil eden Büyük Millet Meclisi Parti Grubu arkadaşlarımızın Türkiye Cumhuriyetine ve Türk milletine dünya demokrasileri arasında şerefli bir mevki sağlayacak olan bu teklifi, kendi öz düşüncelerinin bir ifadesi gibi telakki edeceklerinden asla şüphe etmediğimizi bir defa daha tekrar eder ve takrimimizin açık oturumda müzakeresini saygılarımızla rica ederiz.

İzmir

İçel

Kars

Aydın

Celal Bayar

Refik Koraltan

Fuad Köprülü

Adnan Menderes

(Kaynak:Hüseyin Şeyhanlıoğlu, Türk Siyasal Yaşamının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti, Ankara, 2011.)

Dörtlü Takrir (Önerge)

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı, TBMM gündemine gelince, Meclis'te çok sert tartışmalar yaşandı. 7 Haziran 1945'te Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'in imzalarının bulunduğu "Dörtlü Takrir" diye bilinen önerge, CHP Meclis Grubu'na sunuldu. Bu takrirden savaşı sonrası içinde bulunulan ekonomik ve siyasî yapının değiştirilmesi yani ülkenin demokratik ve liberal ölçütlere göre yeniden inşa edilmesi gerektiği üzerinde duruluyordu.

Takrir, 12 Haziran 1945'te CHP grubunda görüşüldü ve görüşmeler sonucunda da önergede isimleri olan dört kişinin dışında, oy birliği ile reddedildi. Dörtlü Takrir'in reddedilmesinin sebebini Cem Eroğul şöyle izah eder;

"Bu hususta iki görüş ileri sürülebilir. Birincisine göre; parti başkanının mayısta verdiği liberalleşme direktifine rağmen Halk Partililer henüz otoriter tepki alışkanlıklarını yitirmemişlerdi. İkinci görüşe göre ise CHP kendi içinden bir muhalefet partisi çıkarabilmek için kasten sert davranmıştır. Aslında her iki görüşün birden red kararının alınmasına etki etmiş olması muhtemeldir."

CHP grubunda takririn reddedilmesine rağmen Adnan Menderes ve Fuat Köprülü takrir çerçevesindeki görüşlerini Vatan ve Tan gazetelerinde dile getirmeye devam ettiler. Bu tavrı sivil itaatsizlik gibi değerlendiren CHP yönetimi, 21 Eylül 1945'te Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü partiden ihraç etme kararı aldı. Bu gelişmeler üzerine Celal Bayar da arkadaşlarına yapılanları haksızlık olarak değerlendirerek kendi isteğiyle 28 Eylül 1945'te CHP'den istifa etti. Refik Koraltan ise gazetelere verdiği demeçlerde ihraç kararlarını eleştirince 27 Kasım 1945'te o da arkadaşları gibi CHP'den ihraç edildi. Dörtlü Takrir sahiplerinin CHP'den ihraçları yeni bir partinin kurulma sürecini de hızlandırdı.

Tan Gazetesi Olayı

Türkiye'nin çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan bir hadise de Tan gazetesinin baskına uğramasıdır. DP'nin kuruluş çabalarının devam ettiği esnada Zekeriya ve Sabiha Sertel'in çıkardığı Tan gazetesi ve Görüşler dergisinde Celal Bayar ve arkadaşlarının fikren ve fiilen desteklenmesi, İnönü ve CHP yönetimine karşı ise ağır eleştiriler yapılması, dahası bu yayın organlarında komünizm propagandasının yapıldığı yolunda kışkırtmalar neticesinde 4 Aralık 1945'te üniversiteli gençlerin Tan gazetesi, Görüşler dergisi ve La Turkey gibi gazetelerinin matbaalarını basarak, tahrip etmeleri gündeme oturdu.

(Kaynak: Cumhuriyet Ansiklopedisi-1941-1960-YKY Yayınları İstanbul, 2003)

Bu baskınların hükümetin muhalefeti susturma planı olduğunu ileri süren Serteller, CHP'ye karşı Celal Bayar ve arkadaşlarıyla ortak hareket etti. Tan gazetesi baskını aslında muhaliflere bir uyarı olarak da değerlendirilebilir.

Demokrat Parti'nin Kurulması (7 Ocak 1946)

Yukarıda ifade edildiği gibi yeni partinin kurulması için gerekli ön çalışmalar süratle tamamlandı. Türkiye'de uzun ve sancılı yıllardan sonra çok partili hayata dolayısıyla demokrasiye yeniden geçiş çabaları, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin Ankara'da kurulmasıyla yeni bir boyut kazandı. Partinin kurucuları; Dörtlü Takrir'de imzaları bulunan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'ydü.

DP'nin kurulmasına yol açan Dörtlü Takriri veren isimler DP'nin kongresindeler
(Kaynak: Cumhuriyet Ansiklopedisi-1941-1960-YKY Yayınları İstanbul, 2003)

Demokrat Parti'nin kurucularından Celal Bayar, Atatürk'ün yanında bulunmuş hem Milli Mücadele'de hem sonrasında büyük hizmetleri olan eski bir İttihatçı ve siyaset adamıydı. Adnan Menderes; Aydınli zengin bir ailenin çocuğu ve hukukçuydu. Refik Koraltan; valilik ve hakimlik yapmış, Fuat Köprülü ise ünü dünyaya yayılmış büyük bir tarihçi ve eski bir İttihatçı'ydı.

Demokrat Parti'nin amblemi "KIR AT" idi. "Demokrat kavramı"nın o tarihlerde henüz tam anlamıyla ne anlattığı halk zihninde netleşmediğinden halk dilinde ve zekasında partiye "Demirkırat" yakıştırmaları yapılmış, "Yeter Söz Milletindir" sözü ise partinin unutulmaz sloganı olmuştur.

(Kaynak: Cumhuriyet Ansiklopedisi-1941-1960-YKY Yayınları İstanbul, 2003)

Demokrat Parti'nin kurulduğu gün Ankara'da Basın Birliği Kongresi yapılmaktaydı. Katılımcıların çoğu parti merkezine giderek parti hakkında "Muvazaalı/İktidarla Anlaşmalı" gibi fısıltılara cevap aramışlardır. Bu tarz sorulara Celal Bayar'ın verdiği cevabı Goloğlu şöyle aktarmaktadır: "Muvazaa hafifliktir. Kimse böyle bir teklifte bulunmamış, kimse de böyle bir şeyi kabul etmemiştir."

Parti kurucuları, 8 Ocak'ta toplanarak içlerinde milletvekili olmayan Celal Bayar'ı Demokrat Parti Genel Başkanlığına getirdi. Parti bundan sonra ülke genelinde örgütlenme çalışmalarına başladı. İlk şubesini; Mustafa Kemal'in 19 Mayıs'ta Millî Mücadele'yi başlattığı Samsun'da emekli bir asker olan Şefik Avni Özüdoğru'nun başkanlığında açtı. Bu çalışmalarını Aydın, Ankara, Burdur, Manisa, İzmir ve İstanbul gibi vilayetler takip etti.

Bu çabalara paralel olarak halkın yeni partiye olan teveccühü artarken, CHP'den de önemli istifalar geldi. CHP'nin ünlü ve etkili isimlerinden; Yusuf Kemal Tengirşek, Refik Şevket İnce, Cemal Tunca, Osman Bölükbaşı, Emin Sazak Demokrat Parti'ye katıldı. Ve partinin örgütlenme çabaları kısa sürede bütün ülkeyi kapsamına alacak şekilde devam etti.

Demokrat Parti'nin kuruluşundan sonra kısa bir sürede örgütlenerek başarılar kazanmasının sebeplerini Samet Ağaoğlu şöyle izah etmektedir:

- ✓ “Partiyi kısa bir sürede bu kudrete eriştiren sebeplerin birincisi kuruluşun ilk aylarında etrafını sarmış, hatta içine de sızabilmiş başka ideoloji sahiplerini geniş nisbette silkip atmasıdır.
- ✓ İkinci sebep Halk Partisi iktidarının çeşitli baskılarıdır. Bu baskılar Demokrat Partiyi her gün biraz daha mazlum, iktidarı biraz daha zalim göstermiş, halk zalimin yanından uzaklaşarak mazlumun yanında yer almıştır.
- ✓ Üçüncüsü parti yöneticileriyle grubunun en zor şartlar karşısında bile cesaretlerini kaybetmemeleri, her türlü tehdide karşı dimdik durmuş olmalarıdır.
- ✓ Dördüncü ana sebebi de parti yöneticilerinin gösterdikleri büyük siyasi elastikiyet ve suplektir. Bu yöneticiler tehditlerden, baskılardan korkmadıkları gibi muvazaa isnatlarından da ürkmemişler, nerede şiddetle, nerede yumuşaklıkla hareket edileceğini iyi hesaplamışlardır.
- ✓ Beşincisi siyaset arenasının muhalefet cephesinde yepyeni insanların yer alması teşkil eder.
- ✓ Parti Meclis Gurubunun, kendi içindeki kavgalara rağmen, Meclis'te Halk Partisi grubuna karşı tam bir beraberlikle yürüttüğü çetin mücadeledir.
- ✓ Demokrat Parti'nin yükseliş sebepleri arasında iller teşkilatı yönetenlerinin halkla devamlı temasları, halkın arzu ve hasretlerini tam bir açıklıkla meydana koymalarıdır.
- ✓ Mareşal Fevzi Çakmak, Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Halide Edip, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ali Fuat Cebesoy, Ahmet Emin Yalman gibi memleket politika hayatında kendi çaplarına ve yerlerine göre önemli etkileri olmuş kimselerin oynadıkları rollerdir.”

Gerçekten de bu gibi sebepler Demokrat Parti'nin yükselmesini ve etkili olmasını sağlamıştır. CHP yönetimi, Demokrat Parti'nin bu hızlı yükselişi karşısında bazı adımlar atma gereği duymuştur. 10 Mayıs 1946'da olağanüstü kurultaya giden CHP, siyasi yapısını çok partili hayata uyarlamak ihtiyacı duyarak Cumhurbaşkanı İnönü'nün istekleri doğrultusunda “Değişmez Genel Başkan ve Millî Şef” gibi sıfatları kaldırdı. Müstakil grup lağvedildi. Dernek ve siyasi parti kurmakla ilgili engelleri kaldırdı. Seçim sistemi, üniversite ve çalışma hayatıyla ilgili yeni düzenlemelere gidildi. Zürcher bu adımları şöyle ifade eder: “Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri hoşnutsuzluk olduğunu bilmekteydiler. Yine de bu hoşnutsuzluğun derecesi karşısında afalladılar. Mayıs 1946'da olağanüstü kongre istendi. Kongreden kısa bir zaman sonra basın yasası liberalleştirildi ve üniversiteler bir miktar özerklik kazandı. Ancak, besbelli Demokrat Partilileri hazırlıksız yakalama umuduyla genel seçimlerin tarihi Temmuz 1947'den Temmuz 1946'ya alındı.”

Demokrat Parti'nin Tüzüğü ve Programı

Demokrat Parti'nin kurulmasıyla parti tüzüğü ve programının esasları da ortaya çıkmıştır. Tüzüğe göre Demokrat Parti Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş bir cemiyet olarak adlandırılmıştır. Tüzüğün üçüncü maddesine göre Demokrat Parti'ye üye olabilmek için bazı şartlar öne sürülmüştür. Bunlar arasında;

- ✓ Millî Mücadele'ye aykırı harekette bulunmamış olmak.
- ✓ Türk milletinin birlik ve istiklalini parçalamayı hedef tutan ideolojilere bulaşmamış olmak.
- ✓ Partiden milletvekili seçilebilmek için Genel İdare Kurulu tarafından aday gösterilmek.

•Tüzük:

- Bir kanunun uygulamasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, kanuna aykırı olmamak şartıyla ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilerek Bakanlar Kurulunca çıkarılan yazılı hukuk kuralları.

Demokrat Parti'nin programı ise 88 maddedir. Program; "Genel Hükümler ve Yönetim Anlayışımız" adıyla iki ana kısma ayrılmıştır. Programın ilk kısmında; demokrasi ve liberalleşme vurgusu yapılırken ikinci kısmında da kurulacak olan Demokrat Parti hükümetlerinin; adalet, millî eğitim, sağlık, tekel, ticaret, tarım, maliye, bayındırlık ve ulaştırma ve sosyal meseleler vs. hakkındaki yönetim anlayışlarını ve yapacaklarını açıklamışlardır.

Demokrat Parti'nin hem tüzüğü hem programı; yeniden çok partili hayata geçişin izlerini taşıırken, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan konjonktürel gelişmeleri ve yeni dönemin değerlerinin de savunucusu olacağını işaretlerini vermektedir.

1950'lere Kadar Demokrat Parti'nin Çalışmaları

Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1946'da Türk siyasi hayatına katılmasından sonra CHP iktidarının atacağı adımlar da netleşmeye başlamıştı. TBMM, tek dereceli seçim yasasını kabul ve seçimlerin bir sene erkene alınması kararını aldı. Bu durum kamuoyunda ve Demokrat Parti'nin üzerinde soğuk duş etkisi oluşturdu. Çünkü yeni bir parti olması hasebiyle örgütlenmesini dahi tamamlayamaması ve adeta siyaseten baskına uğraması önemli tartışmalara sebep olmuştu.

CHP'nin bu tavrını ve 1946 seçimlerini 1912'de yapılan tartışmalı sopalı seçimlerine benzeten Tefik Çavdar şu değerlendirmeyi yapar; "Seçim yasasının istenilen güvenceleri sağlamaması, özellikle Anadolu'da iktidar partisinin birçok hileler yapmasına yol açmıştır. Bunların boyutu ise iktidarın bağnaz tutumunu sürdürmesinden ötürü ortaya çıkmamış, böylece 1946 seçimleri CHP açısından bir

galebeden çok bir yenilginin ezikliğini getirmiştir. Demokrat Parti ise bu durumun yarattığı uygun koşullardan yararlanmasını bilmiştir.”

14 Mayıs 1950'ye kadar Türk siyasi hayatına muhalefet partisi olarak katılan DP, bu süreçte iki genel seçim ve iki büyük kongre yaparken sosyo-siyasal, ekonomik, siyasi partiler kanunu, seçim kanunu gibi alanlarda CHP'ye karşı etkin bir muhalefet rolü üstlenmiştir.

5 Haziran 1946'da “açık oy gizli tasnif ve seçimden hemen sonra pusulaların yakılması” gibi konuları içeren kanunun çıkmasıyla 1947'de yapılacak seçimler 21 Temmuz 1946'da yapılmış ve baskın bir seçim olmasına rağmen 465 sandalyeden 66'sını DP kazanabilmiştir. Demokrat Parti'nin bütün itirazları da bu seçimin sonucunu değiştirmemiş ve Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır.

Yeni Meclis 5 Ağustos 1946'da toplandı. Meclis'in ilk işi de yeni Cumhurbaşkanı seçmek oldu. Bunun için CHP İsmet İnönü'yü, DP ise Fevzi Çakmak'ı aday gösterdi. Seçimler nihayetinde TBMM, İsmet Paşa'yı yeniden Cumhurbaşkanı seçerken, Kazım Karabekir Paşa'yı da TBMM Başkanlığına seçti. Recep Peker ise hükümeti kurmakla görevlendirildi.

Yeni dönemde ilk tartışma Recep Peker Hükümeti'nin basını daha iyi kontrol edebilmek ve DP yanlısı basına bir gözdağı vermek için Meclis gündemine getirdiği Matbuat Kanunu (Basın Kanunu)'ndaki yeni düzenlemelerde yaşandı. “Herkesin gazete çıkaramayacağı...” şeklinde özetlenebilecek kanun karşısında Adnan Menderes'in “Açık hakikat şudur ki vatandaş hürriyetine saygı göstermek” şeklindeki cevabı Meclis'in yeni tartışmalara sahne olmasının işaretleriydi.

Benzer bir tartışma da 1947 bütçe görüşmelerinde yaşandı. Yapılan eleştirileri “piskopat ruhun bir ifadesi” olarak değerlendiren Recep Peker, TBMM'de yeni tartışma ortamı yarattı. Bu durumda DP grubu Meclis'i boykot etti. Boykotun dokuzuncu günü Cumhurbaşkanı'nın araya girmesi ve güvence vermesiyle DP Grubu 27 Aralık'ta yeniden Meclis çalışmalarına katıldı.

7 Ocak 1947'de sene-yi devriyesinde ilk büyük kongresini toplayan DP, Türk demokrasi tarihinde katılımcı, çoğulcu ve özgür bir kongreyi başarıyla tamamladı. Bu kongrede Celal Bayar'ın demokrasi ve özgürlük içeren konuşmasında “Hürriyet Misakı” adında bir program açıklandı. Bu program iktidarla henüz düzelmiş olan ilişkileri yeniden bozdu. İnönü ve Bayar arasında 7 Haziran'dan itibaren uzunca bir görüşme trafiği yaşandı.

Bu tarz iyi niyetli çabalara rağmen Başbakan Recep Peker'in otoriter yaklaşımlarını terk etmeme eğiliminde olması neticesinde Cumhurbaşkanı İnönü, 11 Temmuz 1947'de radyoda Türk kamuoyuna bir bildiri yayınladı. Türk demokrasi tarihinde “12 Temmuz Beyannamesi” olarak bilinen bu bildiri de: Cumhurbaşkanı olarak taraflara eşit mesafede olduğunu bildirerek geri dönülmez bir şekilde çok partili hayata başlandığının altını çizdi. Bu bildiri, iktidar ve muhalefet arasındaki gerginliğe de son vermiş oldu. Bu bildiriden sonra 9 Eylül 1947'de sağlık nedenlerini ileri süren Başbakan Recep Peker, hükümetten ayrıldı. Yerine ise Hasan

Saka Hükümeti kuruldu. Feroz Ahmad'ın "siyasi balayı" dediği bu yakınlaşma bir kısım CHP'liyi olduğu kadar DP'liyi de rahatsız etti. Bu durum Ocak 1948'de DP'nin İstanbul il Başkanı Prof. Dr Kenan Öner'in istifasıyla yeni bir boyut kazandı. Bunu parti yönetimi ve Meclis grubu arasındaki tartışmalar takip etti. Böylece ikiye bölünen DP grubundan Mareşal Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı gibi milletvekilleri Millet Partisi'ni kurarak DP'den ayrıldılar.

Bu gerginliklerin yaşandığı günlerde Hasan Saka Hükümeti istifa etmiş ve 16 Ocak 1949'da yeni hükümeti Şemseddin Günaltay kurmuştu. Eski bir İttihatçı olan Günaltay Dönemi'nde hiç de alışık olunmadık faaliyetler yapıldı. İlk kez imam hatip okulları, kuran kursları, ilahiyat fakültesi açıldığı gibi, tekke ve zaviyelerin yeniden açılmasına da izin verildi. Bu sefer de bu tarz icraatlar CHP sağa mı kayıyor tartışmasını gündeme getirdi.

Seçimlere bir yıl kala DP, ikinci büyük kurultayını 20 Haziran 1949'da topladı. Koçak'a göre bu kongrenin DP açısından iki önemi vardı: "Birincisi parti içinde baş gösteren anlaşmazlıklar, çatışmalar, ihraç sorunu bu kongrede gündeme gelecek ve kesin bir sonuca bağlanacaktı. İkincisi ise yeni seçimlere yaklaşıldığı bu dönemde partinin izlemesi gereken siyaset saptanacaktı."

Kongre çalışmalarını 25 Haziran'da tamamladı. Celal Bayar yeniden Genel Başkan seçildi. Parti yönetimine ise aralarında; Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Samet Ağaoğlu, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Hulusi Köymen, Sıtkı Yırcalı gibi ünlü isimler seçildi. Kongrede, "Ana Davalar Komisyonu Raporu" da görüşülerek; demokrasi yolunda atılacak adımlar bir kez daha tartışılmış ve rapor oy birliği ile kabul edilmişti. İkinci Kongre sonunda alınan bu kararı; DP'liler "Millî And", CHP'liler ise "Millî Husumet Andı" olarak adlandırmıştı. Böylece DP, kurulduğu andan itibaren kurumsallaşmasını tamamlamış ve kadrosunu da yenileyerek iktidara talip olduğunu Türk kamuoyuna duyurmuştu.

1950 Seçimleri ve Demokrat Parti

16 Ocak 1949-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında görev yapan Şemseddin Günaltay Hükümeti, hükümet programını açıklarken genel amaçlarını da şu şekilde ortaya koymaktaydı: "Gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vaadettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır. Tek dereceli seçim ve çok partili meclis sistemine dayanan demokrasimizin gayesi halk iradesinin en mükemmel şekilde belirmesine imkân sağlamaktır."

Günaltay Hükümetinin ilk işi 16 Şubat 1950'de TBMM'de kabul edilen tek dereceli, gizli oy açık tasnif ve seçimlerin adli denetim altında yapılmasını sağlayan kanunu çıkarmak oldu. Alınan karar doğrultusunda TBMM, 24 Mart 1950'de kendini fesh ederek 14 Mayıs 1950'de serbest genel seçimlerin yapılmasına öncülük etti.

Bütün ülkede yapılan seçimlerde CHP büyük bir yenilgiye maruz kalırken, oyların % 53.6'sını alan DP, 487 milletvekilinin 408'ini; CHP % 39.9 ile 69'unu; Millet Partisi % 3.1 ile 1'ini; Bağımsızlar ise % 4.8 ile 9 milletvekili çıkararak TBMM'ye girdiler. Bu seçimler ile Türkiye'de CHP'nin Tek Parti ve Millî Şef Dönemleri de sona ermiş, çok partili seçimler ülkeyi demokrasiye bir adım daha yaklaştırmıştır.

Demokrat Parti'nin İktidar Yılları

Demokrat Parti'nin, CHP'ye rağmen 1950 genel seçimlerinden ezici üstünlükle çıkması bütün ülkede taraftarlarını sevince gark etti. Bölgelerinden seçilen milletvekilleri coşkuyla Ankara'ya gönderildi. Bu arada seçimlerin sonucundan rahatsız olan bazı komutanların İsmet İnönü'yü ziyaret etmeleri ve İsmet İnönü'nün bu konuda taraf olmayacağını söylemesi de sonuçların CHP'de kabullenildiğinin işareti olarak görüldü.

DP ilk grup toplantısını 20 Mayıs 1950'de yaptı. Bu toplantıda Celal Bayar Cumhurbaşkanlığı'na, Refik Koraltan'ın da TBMM Başkanlığı'na aday gösterilmesi kararı alındı. 22 Mayıs'ta TBMM, Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanlığı'na, Refik Koraltan'ı TBMM Başkanlığı'na, Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen, Fuat Hulusi Demirelli'yi de Başkan Vekilliklerine seçti. Adnan Menderes ise yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi. Böylece DP'liler ülke yönetimine hâkim oldular. 23 Mayıs'ta da İsmet İnönü, CHP Genel Başkanlığı görevini yeniden devralırken DP'de ise, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra, Adnan Menderes hem genel başkanlığa hem de başbakanlığa getirildi.

Demokrat Parti'nin İktidar Yıllarında Dikkat Çeken Bazı Önemli Faaliyetleri

Komutanlar ve Valilerin Bir Kısımının Tasfiye Edilmesi

William Hale'e göre DP "1950'den sonra Komutanların statülerinin önemsizleştirildiği duygusuna kapılmalarına ve dolayısıyla orduda genel bir hoşnutsuzluğa pekâlâ yol açmış olabilir. Kuşkusuz bu konu sonraki yıllarda Türkiye'nin tartışmalı bir sorunu olarak kalacaktı."

Adnan Menderes Hükümeti, 2 Haziran'da güvenoyu aldı. Birkaç gün sonra da askerin hükümete karşı darbe yapacağı ihbarı üzerine harekete geçen yeni hükümet, bir durum değerlendirmesi yaptı. Bunun sonucunda orduyu hizaya getirmek için harekete geçti. Birçok general ve üst rütbeli subay emekliye sevk edildi. Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman'ın yerine Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nuri Yamut getirildi. Bu adımlara yönelik eleştirilere ise yasanın hükümete verdiği yetki kullanılmıştır şeklinde cevap verildi.

Askere yönelik yapılan değişiklikten bir hafta sonra da valiler için benzer bir adım atıldı. Aralarında Afyon, Bilecik, Çankırı, Kastamonu, Konya, Ordu, Samsun, Adana valilerinin bulunduğu birçok bürokrat emekliye sevk edildi. Böylece hükümet, ülke yönetiminde otoritesini kurmak için önemli adımlar atacağıın sinyallerini de vermiş oldu.

Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

Cem Eroğul'un geçmişe dönük tasfiyeler olarak değerlendirdiği girişimlerden birisi de Arapça ezan yasağının kaldırılmasıdır. 1932'de Diyanet İşleri Başkanlığının bir tamimiyle Arapça ezan yasaklanmış, 1941'de de 4055 sayılı kanunla bu yasak yasal bir zemine kavuşturulmuştu.

Halkın büyük bir kesiminin tepkisini çeken bu yasak, CHP'ye karşı kullanılmıştı. Bu yasak; militarist bir laiklik anlayışının sonucuydu ve bu yüzden bir çok kişi hapslere atılmıştı. Kanayan bu yarayı halkın özgürlüğü önünde önemli bir engel olarak gören DP, muhafazakar seçmenine verdiği sözü tutmak adına 16 Haziran 1950'de Arapça ezan yasağını kaldırmıştır. CHP ise bu yasağın kalkmasına karşı çıkmamıştır. Ayrıca 14 Temmuz 1950'de geçmişe dönük bütün suçları kapsayan genel bir af da çıkarılmıştır.

Kore Savaşı ve Türkiye'nin Nato'ya Girişi

Demokrat Parti'nin dış politika alanında aldığı ilk ve en önemli kararı Kore Savaşı'na Birleşmiş Milletler kararı doğrultusunda katılmak olmuştur. II. Dünya Savaşı sürecinde yaşananlar Türkiye'yi dış politikada ABD ve Batı Bloku ile hareket etmeye mecbur bırakmıştı.

Bilindiği üzere II. Dünya Savaşı'nın sonunda ABD Güney Kore'yi işgal ederken, SSCB de Kuzey Kore'yi işgal etti. Bu süreçte Birleşik Kore'den bahsedilirken, Kuzey Kore'de komünistlerin kontrolünde Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti adında bir devlet kurulunca; Birleşik Kore hayali de suya düşmüş, bu sefer de ABD yanlıları Güney Kore Devleti'ni kurmuştu. 25 Haziran 1950'de de Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla Kore Savaşı başlamıştı.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kore'ye müdahale için oluşturacağı uluslararası güce Türkiye'nin davet edilmesini, ileride NATO (Kuzey Atlantik Paktı)'ya girebilmek için önemli bir fırsat olarak değerlendiren DP Hükümeti, 25 Temmuz 1950'de 4500 kişilik bir tugay ile bu güce iştirak edeceğini beyan etti. Böylece Türkiye, ABD'den sonra Kore'ye asker gönderen ilk devlet oldu. 1 Kasım 1950'de de TBMM, alınan bu kararı onayladı.

Adnan Menderes Kore Tugayı subaylarını kutlarken

(Kaynak: Cumhuriyet Ansiklopedisi-1941-1960-YKY Yayınları İstanbul, 2003)

Bu gelişmelerden sonra 1 Ağustos 1950'de Türkiye, 4 Nisan 1949'da kurulan NATO'ya üyelik için başvurdu, ancak bu talep reddedildi. Fakat Türkiye bu konuda kararlıydı. Bu girişimlerin nihayetinde ABD'nin de desteği ile Türkiye, 20 Eylül 1951'de NATO'ya davet edildi ve üyelik protokolü imzalandı. 18 Şubat 1952'de de TBMM, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini onaylayarak savaş sonrası Yeni Dünyaya entegrasyonunu sağlamak yolunda önemli bir adım atmış oldu.

6-7 Eylül Olayları

Kıbrıs Meselesi, 1954'te Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir gündem yarattı. Yunanistan Enosis'ten vazgeçmiyor ve Kıbrıs'ın ilhakını istiyordu. Bu gelişmeler üzerine İngiltere, Londra'da bir konferans düzenleyerek her iki devleti davet etti. Konferansın devam ettiği sıralarda gizli bir el bu gelişmeleri provoke ederek gelinen aşamayı ortadan kaldırmak istedi. 6 Eylül günü Expres gazetesinde çıkan asılsız bir haber, yaşanacakların kıvılcımı oldu. Gazetede çıkan bu asparagas habere göre Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atılmıştı. Bu haberin duyulması üzerine İstanbul ve İzmir'de başlayan gösteriler buralarda yaşayan Rumların canına ve malına yönelik şiddet eylemlerine dönüştü.

6-7 Eylül'de Beyoğlu'nda yağma edilen işyerleri

(Kaynak: Cumhuriyet Ansiklopedisi-1941-1960-YKY Yayınları İstanbul, 2003)

Olayların çıkmasından sonra sıkıyönetim ilan edilerek sorumluların cezalandırılması için harekete geçildi. Sivil-asker birçok kişi görevinden uzaklaştırıldı. Kıbrıs Türk'tür Derneği kapatıldı ve olaylar bastırılarak sükûnet sağlandı. Ancak Kıbrıs Meselesi kapanmadı. 13-19 Şubat 1959'da Zürih ve Londra'da imzalanan antlaşmalarla Kıbrıs'ın bağımsızlığı tanınırken ada üzerinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlükleri kabul edildi.

Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması (18 Nisan 1960)

On yıllık Demokrat Parti iktidarında iktidar-muhalefet arasında yaşanan birçok tartışmalı konu arasında 18 Nisan 1960'da kurulan Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve çalışmaları çok dikkat çekici olmuştur. 1959 yılında, DP'nin politikalarına karşı olanlar değişik zamanlarda Uşak, Çanakkale, Kayseri, İstanbul, Ankara gibi şehirlerde gösteriler yapmış, buna karşı hükümet de bazı tedbirler almıştır.

Hükümet olaylara ilişkin yayınladığı bildiriye; olup bitenlerin CHP'nin silahlı tertibi olduğunu vurgulamış ve basının bir kısmını da şiddet eylemlerini teşvik etmekle suçlamıştır. Nihayetinde Hükümet, bütün bu tarz olayların sebebini ve gelişmeleri aydınlatmak için "Tahkikat Komisyonu" kurmaya karar vermiştir.

18 Nisan 1960'da DP'li on beş kişiden oluşan bir komisyon kuruldu. Beraberinde de DP karşıtı bütün gösteri ve yürüyüşler yasaklandı. Komisyonun kararlarına muhalefet edenlerin çeşitli cezalara çarptırılmaları esası getirildi. Hükümetin bu gibi tedbirlerine karşı Meclis kürsüsünden İnönü; "Bu yolda devam ederseniz sizi ben bile kurtaramam" diye bilinen o ünlü sözünü söyledi. Ülkede bu tartışmalar sürüp giderken durumdan birilerinin de vazife çıkarma hevesinde olduğu kısa bir süre sonra anlaşıldı.

1960 ASKERÎ DARBESİ VE DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ SONU

Hükümetin bu tarz uygulamaları ve aldığı tedbirler ülkede asayişsizliği etkilediği gibi öğrenci olaylarının da artmasına ortam hazırladı. DP'nin bu politikaları sivil-asker işbirliğini etkilemiş olmalı ki emeklilik için izne çıkan Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e bir mektup yazarak hükümeti uyarmayı bir vazife addetmiştir. 21 Mayıs'ta ise Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşleri darbe yolunda kuvvetli bir algıyı meydana getirmişti.

Hükümete karşı yapılan yıpratıcı eylemler karşısında çaresiz kalan DP'li yöneticiler inisiyatifini hukuk dışı oluşumlara kaptırdı. Durumdan vazife çıkaran Türk Silahlı Kuvvetleri içinde ortaya çıkan "Albaylar Cuntası" 26/27 Mayıs 1960 gecesi ülke yönetimine el koyduklarını ilan ettiler. Askerî Darbe sonucunda otuz sekiz kişiden oluşan Millî Birlik Komitesi (MBK), ülkede kontrolü ele geçirerek başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere DP'lileri tutuklayarak Yassıada'da hapsedtiler. MBK Başkanlığı'na ise Cemal Gürsel getirildi. Yassıada yargılamaları neticesinde; Başbakan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun idamı MBK tarafından onaylanarak infaz edildiler. Diğerleri ise muhtelif cezalara çarptırıldı.

•**MBK şu isimlerden oluşuyordu:** (Alparslan Türkeş'ten sonraki isimler 13 Kasım 1960'ta tasfiye edildi): Ekrem Acuner, Refet Aksoy, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü, Suphi Gürsoytrak, Suphi Karaman, Kadri Kaplan, Kâmil Karavelioğlu, Osman Koksal, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Selâhattin Özgür, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Şükran Özkaya, Haydar Tunçkanat, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler, Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ, Rifat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dünder Taşer, Numan Esin, Mustafa Kaplan, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu. (Kaynak: M. Serhan Yücel, Demokrat Parti, İstanbul, 2001.)

6 Ocak 1961'de MBK ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Kurucu Meclis, çalışmalarına başladı. Temsilciler Meclisi, DP'lilerin dışında diğer partilerin temsilcilerinden teşekkül ettirildi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yeni bir anayasanın hazırlanması için görevlendirildi. Hazırlanan anayasa 9 Temmuz 1961'de ilk defa halk oylamasına sunulurken % 61 evet oyu ile kabul edildi. Akabinde seçimler yapıldı ve İnönü'nün başkanlığında koalisyon hükümeti kuruldu. Bundan sonrada Türk demokrasininin 27 Mayıs'ta aldığı ağır yaraya rağmen yeni heyecanla ayağa kalkması için çalışmalar devam etmiştir.

Özet

- Türk siyasi tarihine ve çok partili hayatına damgasını vurmuş olan Demokrat Parti, liberal düzenin en önemli savunucularından biri olmuştur. Demokrat Parti, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na muhalefet eden ve CHP'den ihraç edilen Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan daha sonra da bu ihraçlara tepki gösterip partiden istifa eden Celal Bayar tarafından kurulmuştur.
- Demokrat Parti, on yıllık iktidarı boyunca Türk toplumsal hayatında derin izler bırakmıştır. Türkiye'nin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmasında önemli faaliyetlere imza atmıştır. İçe ve dışa dönük çok önemli çalışmaları gerçekleştiren DP, böylece Türkiye'nin dünyaya entegrasyonunda önemli roller üstlenmiştir.

Değerlendirme sorularını sistemde ilgili ünite başlığı altında yer alan "bölüm sonu testi" bölümünde etkileşimli olarak cevaplayabilirsiniz.

DEĞERLENDİRME SORULARI

- 27 Mayıs Askerî Müdahalesi'ni yapan grubun adı ve lideri hangisinde doğru olarak verilmiştir?
 - Milli Birlik Komitesi-Alparslan Türkeş
 - Milli Birlik Komitesi-Cemal Gürsel
 - Milli Birlik Komitesi-Celal Bayar
 - Tahkikat Komisyonu-Alparslan Türkeş
 - Milli Güvenlik Konseyi -Kenan Evren
- 1946 seçimlerinden sonra kurulan CHP hükümetinin başbakanı aşağıdaki siyasetçilerden hangisidir?
 - Recep Peker
 - İsmet İnönü
 - Hasan Saka
 - Celâl Bayar
 - Nuri Demirağ
- Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye'nin siyasal tarihindeki ilk ve gerçek anlamda yarışmacı seçimidir?
 - 1946
 - 1950
 - 1957
 - 1961
 - 1965
- Aşağıdakilerden hangisi, 1960 darbesi sonucunda kurulan Kurucu Mecliste temsil edilen gruplardan biri değildir?
 - Barolar
 - Gençlik örgütleri
 - Demokrat Parti üyeleri
 - Basın dernekleri
 - Yargı organları

5. Türkiye'de 1945 ile 1950 yılları arasında yaşanan siyasal gelişmeler, aşağıdakilerden hangisiyle adlandırılır?
 - a) Parlamentarizm
 - b) Millî Şef Dönemi
 - c) Sivilleşme süreci
 - d) Tek parti anlayışının sürdürülmesi
 - e) Demokratikleşme süreci
6. Türkiye hangi tarihten itibaren Nato üyesi olmuştur?
 - a) 1939
 - b) 1955
 - c) 1950
 - d) 1952
 - e) 1961
7. Türkiye aşağıdaki savaşlardan hangisine asker göndermek suretiyle katılmıştır?
 - a) I.Körfez Savaşı
 - b) II.Körfez Savaşı
 - c) Kore Savaşı
 - d) Vietnam Savaşı
 - e) Arap-İsrail Savaşı
8. ABD'nin Avrupada'ki siyasi ve askeri olaylara karışmama kararı aşağıdakilerden hangisiyle adlandırılmaktadır?
 - a) Wilson ilkeleri
 - b) Marshall ilkeleri
 - c) Truman Doktrini
 - d) Monroe Doktrini
 - e) Versay Barışı
9. Bir kanunun uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere kanuna aykırı olmamak şartıyla ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilerek Bakanlar Kurulunca çıkarılan yazılı hukuk kuralına ne ad verilir?

- a) Kanun
 - b) Yönetmelik
 - c) Yönerge
 - d) Tüzük
 - e) Genelge
10. Türkiye'de tek parti yönetimi hangi yıl yapılan seçimlerden sonra sona ermiştir?
- a) 1946
 - b) 1947
 - c) 1952
 - d) 1950
 - e) 1961

CEVAPLAR: 1-B, 2-A, 3-B, 4-C, 5-E, , 6-D, 7-C, 8-D, 9-D, 10-D

YARARLANILAN VE BAŞVURULABİLECEK KAYNAKLAR

- Mumcu, A. (1986). Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi (10. Baskı). İstanbul.
- Yücekök, A. (1984). 100 Soruda Türk Devrim Tarihi. İstanbul.
- (1991). Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (İnkılâplar ve İlkeler). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Tarih Lisans Tamamlama Programı. Eskişehir.
- (1989). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Cilt 1,2,3). Ankara.
- Eroğul, C. (2003). Demokrat Parti Tarihi ve İdeoloji. Ankara.
- Koçak, C. (1997). Siyasal Tarih (1923-1950), Çağdaş Türkiye 1908-1980 (Cilt 4). (Edit. Sina Akşin). İstanbul.
- Koçak, C. (1996). Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) (Cilt 2). İstanbul.
- (2003). Cumhuriyet Ansiklopedisi (1941-1960) (Cilt 2). İstanbul.
- Karal, E. Z. (1956). Atatürk'ten Düşünceler. Ankara.
- Teziç, E. (1976).Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler). İstanbul.
- Özbudun, E. (2010).Türk Siyasal Hayatı. Eskişehir.
- Zürcher, E.J. (1995).Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul.
- Ahmad, F. (2007). Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980). İstanbul.
- Kaçmazoğlu, H. B. (1988). Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları. İstanbul.
- Eroğlu, H. (1990). Türk İnkılap Tarihi. Ankara.
- Şeyhanlioğlu, H. (2011). Demokrat Parti. Ankara.
- Yücel, M. S. (2001). Demokrat Parti. İstanbul.
- Goloğlu, M. (1982). Demokrasiye Geçiş (1946-1950). İstanbul.
- Kaynar, M.K. (2007). (Der.).Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri. Ankara.
- Ertuğrul, N. İ. (2008). Cumhuriyet Tarihi El Kitabı (1923-2008). Ankara.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1993). Sosyal Bilimler Sözlüğü. İstanbul .
- Sertel, S. (1987). Roman Gibi. İstanbul.
- Ağaoğlu, S. (1972).Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri. İstanbul.
- Akşin, S. (2007). Kısa Türkiye'nin Tarihi. İstanbul.
- Turan, Ş. (2005). Türk Devrim Tarihi (Yeni Türkiye'nin Oluşumu 1923-1938) (1. Baskı, 3. Cilt). Ankara.
- Timur, T. (2003). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş. Ankara.
- Çavdar, T. (ty). Demokrat Parti, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopesi (Cilt 8).
- Çavdar, T. (1999). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1939-1950). Ankara.
- Hale, W. (1994). Türkiye'de Ordu ve Siyaset (1789'dan Günümüze). (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (1968). Politikada 45 Yıl. Ankara.
- Sertel, Z. (1968).Hatırladıklarım (1905-1950). İstanbul.